

De Heraut

van de

Gerreformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 25 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 1 Maart 1896. N°. 949.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan den Uitgever J. A. WORMSER, Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Dinsdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elken regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van Verleningen 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

XXIV.

En Hij zeide: Wie heeft u te kennen gegeven, dat gij maakt zijt? Hebt gij van dien boom gegeten, van welken Ik u gebod, dat gij daarvan niet eten zoudt?

Gen. 3: 11.

Onze korte uitweiding over de Taal in het Paradijs strekte, om het geloof te herstellen in wat door en tot Adam en Eva in het Paradijs gesproken is. In de dagen onzer vaderen aanvaardde men dit alles als in volen zin werkelijk, maar zonder dat men zich rekenschap gaf van de wijze, waarop dit spreken in het Paradijs te verstaan zij. Daarna heeft men, over de Taal nadenkende, al dit kwansuis in het Paradijs gesproken meer als inleiding van latere gedachten opgevat, en alzo te lichte de geloofwaardigheid van het verhaal vernietigd. Eerst thans komt de kerk van Christus tot die hoogere standpunt, dat ze zich en ten volke rekenschap geeft van wat de Taal in het Paradijs was, en op dien grond het verhaal niet ondermijnt, maar juist bevestigt en de waarheid er van aanvaardt. Bezien we nu, onder dit gezichtspunt, het verhandelende in het Paradijs van naderbij, dan vloeit hieruit terstond voort, dat de eerste mensch zich, bij het aangehooren der tot hem gesproken woorden, iets stelligs en bepaalds moet gedacht hebben. Die eene boom werd onder alle boomen in het Paradijs voor hem uitgezonderd, als een boom, die in verband stond met de kennis van goed en kwaad. Het eten van de vrucht van dien boom werd hem verboden. En hem werd aangezegd, dat op overtreding van dit gebod nog denzelfden dag 'het sterven van den dood' volgen zou. Natuurlijk zou zulk een ordinantie voor een half onnoozel menschkind of kind-mensch, gelijk velen zich Adam droomden, geen zin hebben gehad. Of ik een kind van anderhalf jaar van een schotel prachtig en vertedelijk suikergoed af zeg: 'Proef niet van dit marsepein, want het eten daarvan zou u den dood brengen', 'dit zou geen doel treffen. Het onnoozel wicht zou het niet vatten. En als het suikergoed werkelijk sterk vergif inhield, en het kind at er toch van en stierf, dan zou niet dat kind een zelfmoord hebben gepleegd, maar die roekeloze vader of moeder aan kindermoord schuldig staan, ja zelfs door den wereldlijken rechter kunnen achterhaald worden. In dien gedachten-gang nu vervalt het men de voorstelling van den zondeval, zoo men ook bij Adam en Eva geen klaar helder inzicht in het proefgebed en de daaraan gehechte bedreiging aanneemt. Hebben zij toch den inhoud van het proefgebed niet duidelijk begrepen, noch ook recht verstaan wat God met dat 'sterven' bedoelde, dan gaat van hen de schuld van den val grootendeels af, en weunt ge die voor geen gering deel op God terug, die dan immers zijn schepsel aan een proef waagde, waaraan ze in zedelijke zin niet gewaagd konden worden. Dan wordt deze geheele voorstelling een spel der fantasie. Er spreekt dan geen ernst in. En althans voor een man, die leerde denken en pleegt door te dringen tot den grond der dingen, wordt het dan vollagen onmogelijk, om de schuld van zijn eigen hart en het eeuwig verderf van wien hij liefheeft, uit het gebede met dat eten van dien 'Boom der Conscientie' af te leiden. Die ernst keert dan eerst terug, en dan eerst pakt de werkelijkheid van het toen gebeurde uw hart weer, als ge weet en inzicht, dat Adam en Eva de taal, die gesproken werd, minstens even helder verstanden als gij die verstaat, en bij het aanhooren van het proefgebed en de daaraan gehechte waarschuwing ten volle de meening des Geestes en den zin van Gods ordinantie begrepen.

We gaan dus uit van de voorstelling, dat Adam krachtens zijn natuurlijke aanraking met de zedelijke wereldorde, geweten heeft wat goed en wat kwaad was, en evenzoo krachtens het hem ingeschapen leven, wist wat de dood en wist wat het sterven was; en zulks niet als een buiten geleerde les, maar door een natuurlijke werking van zijn bewustzijn. Het gebeurde met de dieren en met Eva's schepping licht ons dit toe. God gaf aan Adam niets in handen wat ook maar van verre leek op een school-handboek over dierskunde. Noch over hun inderling in soorten, noch over hun aard en neiging, noch over hun onderlinge verhouding en levenswijze, ontving hij onderwijs. Ook kende hij ze niet van vroeger, want hij zag ze voor het eerst, en ze verschenen nu pas voor hem. En toch hoezeer hij tegenover al deze schepselen schijnbaar vreemd stond, bleek terstond dat ze hem niet vreemd waren; dat hij ze veel beter kende dan nu eenig hoogleeraar in de dierskunde; en

dat hij den aard van hun wezen, in zijn eenheid, zoo uitmuntend greep, dat het noemen hunner namen hem een vanzelfheid was. Dit nu is alleen te verklaren uit het levenscontact, d. i. door de rechtstreekse inwerking van het leven op het bewustzijn. Juist zooals het bij Eva's verschijning uitkomt. God brengt Eva tot Adam, gelijk Hij de dieren tot Adam gebracht had, en, zonder nader onderricht, verstaat Adam onmiddellijk wat dat nieuwe wezen in het Paradijs beteekent. Dat is vleesch van zijn eigen vleesch, been van zijn eigen been. Geen man, en toch uit den man en voor den man, en daarom Mannia door hem geheeten. En onmiddellijk zich daar aan vastknoopende, doorziet hij heel de zake van den echt en het huisgezin, nog buiten schaamte, in klare onnozele heiligheid voor God. Over zulke feiten moet ge uit dien hoede niet heenzien; veel eer moet ge er uw gespannen aandacht op saamtrekken; en alzo wel verstaan, hoe heel anders het menschelijke bewustzijn toen werkte, bij nu vergeleken. Nu is alles in en om ons verduisterd, toen glansde ons menschelijk bewustzijn in het volle klare licht. De mensch was naar Gods beeld geschapen, en zoo spiegelde God zijn eigen weten, in menschelijke mate en naar menschelijke vorm, in 's menschen bewustzijn af. De mensch wist niets door studie, en nog veel minder uit zich zelf; ook onderwees hem de natuur zonder meer niet; al zijn kennis waarin hij geschapen was, was licht van God, dat in den spiegel van zijn bewustzijn glansde.

Zoo moet het derhalve ook gestaan hebben met zijn kennis van goed en kwaad, en niet zijn kennis van het sterven. Hadt ge Adam een examen over de moraal willen afnemen, hij zou bezweken zijn. Of ook hadt ge hem over de biologie of levenskunde ondervraagd, hij zou u niet gewoord hebben. Maar zijn onmiddellijk besef werkte in beide opzichten nog onberispelijk zuiver. Zoo vindt ge onder haveloos gekleede, en in schier elk opzicht verwaarloosde kinderen, soms een jongen of een meisje met een zoo zuiver gebod, dat ze terstond en onmiddellijk elke valsche geluidstrilling ontwaren en dit zelfs gewaar worden met zekere pijn; doch als ge datzelfde meisje of dien zelfden jongen naar namen van noten of gamma's gevraagd hadt, zouden ze u verwonderd hebben aangestaard, en u niet hebben begrepen. Zoo nu, in dien zin, wisten ook Adam en Eva ervan, dat er een schoone, een goed, een heerlijk iets was, waar heel de ziel hen heendroeg, en dat er omgekeerd een zuigende, een trekking, een te vlieden macht en werking was, waarvan ze verre hadden te blijven. De wet huns Gods was geschreven in hun hart, niet als een opgeplakt gebodenslijstje, maar als een fijn, zedelijk gehoor van hetgeen trilde in Gods zedelijke wereldorde. Drang nu naar het heilige en goede is, zonder een vlieden van wat er tegenover staat ondenkbaar. Er is geen pool van het goeds of er staat een pool van het kwade tegenover. Zich den eersten mensch te willen voorstellen, als op zedelijk gebied nog kleurenblind, is met hun schepping naar den beelde Gods niet overeen te brengen. Men kan niet als zedelijk wezen in volwassen staat en met helder bewustzijn bestaan, dat men toch de tegenstelling tusschen goed en kwaad d. i. tusschen hetgeen te zoeken, en te vlieden was, niet zou kennen. Er gaat van de zedelijke wereldorde zelve magnetische aantrekkingskracht uit, waardoor elk zedelijk creatuur aangetrokken en waardoor het bewegen wordt. Minder gemakkelijk is het voorzeker, om er in te leven, wat Adam en Eva bij het hooren van 'dood en sterven' moeten gedacht hebben. Toch ontbreekt ook hier niet alle spoor. Houd slechts wel in het oog, dat Adam plotseling uit het niet tot aanzijn kwam en dit komen tot aanzijn met bewustzijn doorleefde. Dat grijpt hij geen onzer plaats. Wij ontstaan, zonder het te weten. En eerst als we reeds maanden er geweest zijn, en over het jaar bestaan, vestigen zich bij ons die allereerste, allerflauwste indrukken, die ons later, als we aan het verleden terugdenken, hoogstens nog doen weten, dat we destijds reeds bestaan hebben. Voor ons is er daarom geen overgang, nergens een moment, waarvan we weten, toen was ik er, en voor dit moment was ik er niet. Bij Adam daarentegen greep dit op eenmaal plaats, en op eenmaal het volgedigend en volle klaarheid. Zoo was hij er nog niet en dacht hij dus ook nog niet, en zie, een volgend oogenblik is hij er, en voelt en weet hij dat hij er is, niet heel zijn wezen, en niet al wat in hem omgaat. De overgang van het niet zijn tot het zijn, de gewaarwording van het ontstaan, van het eerste komen uit het niet-leven tot het leven, heeft Adam dus, niet droomend noch zinnend,

maar in klare zuivere nuchterheid doorgeemaakt. Hij heeft gevoeld, hoe hij uit Gods hand voortkwam. Hij heeft, als we het zoo mogen zeggen, zich voelen scheppen, gevoeld hoe hij ten leven kwam. De tegenstelling tusschen het eerst niet zijn, en toen wel zijn, was hem dus niet vreemd, maar doordrong heel zijn besef en heel zijn wezen. En zoo, langs dien weg, is het volstrekt niet onbegrijpelijk, dat het denkbeeld, hoe dat leven weer kon worden te niet gedaan, klaar voor hem oprees. Wij missen elk besef van het sterven, tot tijd en wijle we door aanschouwing of anderer verhaal met het sterfbed of het graf in aanraking komen, maar voor Adam stond dit heel anders. Hij kende den dood van den anderen kant, doordien hij bewust uit het niet-zijn was ingetreden in het leven.

Het denkbeeld alsof Adam eerst door het eten van de boomvrucht tot zedelijk zelfbesef zou ontwaakt zijn, en tot op dat booze oogenblik niets dan een zedelijke suffer of droomer zou geweest zijn, verwerpen we dan ook geheel. Er ligt niet achter den val duisternis, en eerst na den val klaarheid. Eer omgekeerd is het de zonde die de verduistering aanbracht, en ligt juist achter den val de helderheid van het inzien. Dat er door de zonde een opening der oogen plaats had, en dat er tegevolge der zonde iets 'gekend' werd, dat ze van tevoren niet kenden, betwisten we daarom niet. Dat staat er duidelijk, en daaraan tornen we ook niet, maar daarop komen we eerst zoo straks. Vooraf echter moet wel verstaan, dat Adam, toen God hem het proefgebed gaf, niets met een zedelijke idioot gemeen had, maar integendeel klaarlijk de wet Gods in zijn hart droeg, en de tegenstelling tusschen hetgeen met die wet strookte en van die wet afweek, in zijn zielsbesef kende.

Wat doet nu het proefgebed? Stelt het Adam voor de al of niet volbrenging van een der geboden die de wet Gods hem oplegde? Stellig niet. Het proefgebed hield niet een eisch in, die uit de zedelijke wereldorde voortvloeide, maar een gansch willekeurige ordinantie, die op niets rustte dan op de vrijmachtige wijsbeschikking Gods. Uit niet één der Tien geboden is af te leiden, dat er in onze omgeving in letterlijken zin ergens een boom moet zijn, waarvan we niet eten mogen. De wet geschreven in hun hart had dit proefgebed dan ook nooit kunnen openbaren. Ware dit proefgebed niet opzettelijk en met zoovele woorden, geheel werktuiglijk, aan Adam medegedeeld, hij zou het nooit gekend noch er ooit van geweten hebben. Op zich zelf staat dit proefgebed dus ganschelijk buiten de zedelijke wereldorde, valt het buiten de wet Gods, en is het al of niet eten van dien boom een op zich zelf zedelijk onverschillig iets. Voor dit geheel eigenaardig karakter van het proefgebed moogt ge het oog geen oogenblik sluiten, of zijn betekenis ontgaat u. Dan toch verstaat ge niet, hoe hier juist in het nietige van het gebod zijn hooge verbandbaarheid school. Immers het was niet om dien boom, en het was niet om die vrucht, dat het ging, maar alleen hierom, dat God hier met zijn volstrekt vrijmacht op den mensch aandringt, en krachtens die vrijmacht hem iets verbodt. En wat is nu het groote vraagstuk dat hier achterzit? Ge kunt, niet waar het goede doen om het goede, of ge kunt het goede doen om God. Al nu wat ge doet, omdat het met de betere aandrift van uw hart strookt, doet ge niet om God, maar omdat ge zelf voelt en kent dat het zoo goed en met de zedelijke wereldorde overeenkomstig is. Ge volgt dan de roepstem van uw eigen ideaal, de aandrift van uw eigen hart; de inspraak van de zedelijke levenswet in uw hart. Dit standpunt is het standpunt der ongeloovige wereld; niet het standpunt des geloofs. Het geloofstandpunt wordt eerst dan betreden, als ge, afgezien van alle eigen oordeel, doet wat ge doet, omdat God het alzo wil. Dan eerst strengelt zich door het zedelijke het godsdienstige leven, en viert de aanbidding Gods door zijn beel op aarde haar volkomen triomf. Het doen van het goede om het goede, buiten God gerekend, is 'zedelijke zelfgenoegzaamheid', die niet alleen met zeer ongeloovigen zin kan gepaard gaan, maar ten slotte feitelijk alle geloof in de ziel vermoordt. Ware dus Adam in het goede volstandig gebleven om het goede, overmits het goede hem aantrok en strookte met de inspraak en den zin van zijn hart, zoo ware hij wel een deugdminnaar geworden, maar zulk een, die den God zijns levens, naar wiens beel hij geschapen was, verloochende.

En toch was er iets in zijn schepping naar Gods beel, waaruit het gevaar voor zulk een zelfgenoegzame ontwikkeling juist opkwam. Juist immers wijl hij naar Gods

beeld geschapen was, kon het niet anders, of hij moest zich met Gods wet conform in zijn hart gevoelen, hij moest die wet toestemmen, hij kon niet anders dan die wet willen, en hij moest er zoo geheel toe neigen, om het goede dier wet te volbrengen, omdat het hem boeide en bekoorde. Buiten God gerekend, zou men zelfs moeten zeggen, dat hier zekere fataliteit bestond. Had Adam in zijn hart zekeren tegenzin tegen de wet Gods, als ware het ook slechts op één punt, mede ter wereld gebracht, dan had aan dat één punt kunnen blijken, of hij desniettemin aan Gods wil gehoorzamen zou, ook al ging de aandrift van zijn eigen hart er tegen in. Maar dat juist kon niet. Zijn hart stemde op alle punten met de wet Gods in. En uit dien hoofde was het onmogelijk en ondenkbaar, dat hij één eenig stuk der wet blijken kon, of hij het volbracht om Gods wil, of om het goede dat er in school. Om tot zedelijke beslissing te komen, moest het derhalve één oogenblik tot tegenspraak komen tusschen God en het goede, en moest het aldus blijken, of Adam voor het goede koos om Gods wil, of om het goede zelf. En dit nu, wat in de zedenwet niet in kon zijn, en krachtens de oorspronkelijke gerechtigheid niet uit Adam zelf kon opkomen, dat ligt in het proefgebed. Een gebod, waarvan de inhoud Adams hart niet toespreekt, dat als gebod geen aantrekkingspunt in zijn innerlijk besef vond, en tot welks volbrenging niet anders hem dringen of bewegen kon, dan de nuchtere, klare, onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan het woord zijns Gods om dat woord. Het gold hier denzelfden strijd die zoo telkens bij het kleine kind, of bij den militair voorkomt. Ge gebiedt of verbiedt u kleine kind iets, en nu wil het wel gehoorzamen, nits ge het eerst uitlegt, waarom het zoo en niet anders moet. Doet ge dat nu, en overtuigt ge uw kind, dan handelt het naar uw gebod, maar niet omdat gij het alzo gebodt, doch, omdat het zelf nu de zaak zoo inziet. Dan is dus feitelijk en uw gebod en de gehoorzaamheid opzij geschoven, en wat overblijft is: uw kind naar eigen zedelijk inzicht handelende. Dat acht men dan hoog te staan, en toch hebt ge er feitelijk den grondslag van alle opvoeding door ondermijnd. Vraag het aan groote veldheeren maar, waar de kracht schuilt, waaraan ze hun overwinningen dankten. Ze geboden, en hun soldaten gehoorzaamden. Zoals die hoofden over honderd in de Evangelien zegt: 'Ik zeg tot dezen: Ga, en hij gaat, en tot genen: Kom, en hij komt.' Op dat beginsel berust alle legertucht en militaire verkracht. Zegt daarentegen de soldaat: 'Ik wil wel volgen, maar toon mij dan eerst aan, dat het zoo goed uitkomt', dan is de tucht weg en de kracht van het leger gebroken. En juist zoo staat het nu ook met onze zake tegenover God. Wij zijn die kinderen, en wij zijn die krijgsknechten, en niet ons inzicht in het goede, maar het feit dat God gebiedt, moet de drang zijn, die ons beweegt tot plichtsbetrachting. God wil het, en zonder dat een waarom hierbij geduld wordt, is die wille Gods het einde van alle tegenspreking.

Die twee moesten in den mensch alzo vereenigd worden, ten eerste moest, omdat hij naar Gods beel geschapen was, zijn eigen zedelijk besef zuiver en volkomen met de wet Gods overeenstemmen, en hij alzo het goede uit lust van het goede doen; maar ook ten tweede moest deze gansch zedelijke ontwikkeling worden opgehangen aan het om Gods wil, alzo het stempel van gehoorzaamheid ontvingen, en den adel vertoonen van het geloof. Welnu, dit is het, wat het proefgebed beoogde, en waarop het volkomen berekend was. Van den boom te eten of niet te eten, was voor Adam een op zich zelf volmaakt onverschillig zaak. Tegen het eten er van gold zedelijk niets, en omgekeerd kon er zekere prikkel door dien boom op hem geëffend worden, om het eten van zijn vrucht begeerlijk te maken. Hier is alzo een gebod, een ordinantie Gods, niet gedragen door eigen zedelijk inzicht, en alzo uitsluitend daarop rustende, dat God het alzo instelde. Dit brengt den strijd terstond van het zedelijk op het godsdienstig terrein over, van de wet Gods op het geloof, van het eigen inzicht op de overlevering aan Hem, naar wiens beel hij geschapen was. Had hij nu hierin getrouweerd, dan ware het onverwijd in zijn hart tot beslissing gekomen, dat zijn band aan het goede niet om dat goede, maar om Gods wil idemde. Thans daarentegen, nu hij tegen dit proefgebed inging, nu stond het hiernee vast, dat hij het goede niet om God, maar om het goede zelf zocht, en alzo God in zijn hart verloochend en zijn eigen deugdenbeel tot zijn god verheven had. Daarom was de val absoluut. Het was het doorsnijden van

slechts één schalm, maar die niet kon breken, of heel de keten viel neer. De rechte zuivere stand voor God was prijsgegeven, en daarom moest het beel scheef trekken. Het was als de zonnewijzer, dien ge van zijn plaats neemt. Eens van die plaats, wijst hij geen tijd meer aan.

Tevens gevoelt ge nu, waarom het proefgebed naar zijn inhoud zoo onbeduidend moest wezen. Een wereld en een eeuwigheid aan een perik of appel ophangen, heeft men roekeloosheid, en spotten met den mensch genoemd. Ten onrechte. Als in het proefgebed een zware, moeilijke zaak aan Adam ware voorgelegd, zou zijn eigen zedelijk besef mee zijn gaan spreken, en hij zou gehandeld hebben uit eigen zedelijk inzicht, en niet uit de blinde gehoorzaamheid des geloofs. Juist om het zedelijk inzicht deze eene maal buiten alle werking te stellen, en heel de spanning der ziel saam te trekken op het geloofspunt der gehoorzaamheid, moest de zaak zelve zoo futiel, zoo nietig, zoo onbeduidend zijn. Een krijgsoverste die de proef wil nemen, of zijn soldaat stijft gehoorzaam, moet hem juist beproeven op zulk een orde, waar zekelijk niets zit, ja, die zekelijk hem een bespotting schijnt. Het gold den strijd, die ook daarna alle eeuwen doorging en nog doorgaat, of God om de wet, of de wet om God is wat ze is. Zegt ge: Er is een eeuwige wet, en aan die wet was God gebonden, en daarom gaf Hij ons alzo zijn zedenwet — dan is feitelijk God verloochend, de deugd boven God als zelfstandig ideaal gezet, en uw plichtsbetrachting wordt zelfgenoegzaamheid een voldoen aan eigen inzicht, in ste van een kinderlijk u onderwerpen aan uw God. Is daarentegen de wet alleen daarom voor u bindende, omdat God ze u gaf, en is uw innerlijke sympathie voor die wet enkel vrucht van het werk des Heiligen Geestes in uw binnenste, dan deed het er niet toe, wat in het proefgebed geboden werd, en kwam, hoe nietiger de zaak was, het feit, of er om Gods wil zou gehoorzaamd worden, te beslister en te zekerder uit.

„Een weg die nog uitnemender is.”

Doch ijvert naar de beste gaven, en ik wijs u eenen weg, die nog uitnemender is. 1 Cor. 12: 31.

Een nog uitnemender weg? Uitnemender dan wat? Van welke andere wegen is hier sprake? Wat zijn die veleer wegen, die hier vergeleken worden, om ten slotte dien eenen weg der Liefde als den uitnemendsten boven alle te prijzen?

Antwoord: Er is sprake van allerlei wegen, die men bewandelen kan om zijn God te dienen, om zijn leven, zijn talenten, zijn persoon aan den dienst van zijn God te wijden. Men zich te stellen tot een levende offerande. Daar toe nu, zoo zegt de apostel, kan u de weg ontsloten worden, door allerlei gaven en ambten en roeping. God, zoo schrijft hij, heeft er sommigen in de gemeente gesteld tot gezanten, anderen tot profeten, anderen tot leeraars, weer anderen tot krachten, nog anderen voor krankgezondening, of als helpende broeders, of als personen voor de leiding en regering der kerken, of eindelijk als sprekers in wonderbare talen.

En alle deze diensten roemt hij als schoon en treffelijk, en als niet minn treffelijk de gaven des Geestes, die er toe verleend worden. Met hartelijk smeken en ruchten zijn God om het verkrijgen van zulke geestelijke gaven aan te roepen, keurt hij daarom allerminst af. Veel eer roept hij zelf aan de mannen van Corinthe toe, dat ze om deze gaven ijveren zullen, d. i. met een heilige jaloeziesheid er met het verlangen hunner ziel naar zullen uitgaan.

In al die ambten en bedieningen, door en met al die geestelijke gaven is het alleszins mogelijk uw God te dienen. Hem u toe te wijden, en alzo een heilig doelwit voor uw leven te kiezen.

Alleen maar, hoe schoon geplaveid en hoe zuiver gebaad deze wegen ook zijn mogen, er is een weg die nog uitnemender is.

Niet uitnemender om u des levens last en den strijd des levens gemakkelijker te maken; neen, maar uitnemender om te beter uw God te verheerlijken.

En die nog uitnemender weg nu, dat is de weg der heilige, uit God gewelde, en in God terugvloeiende liefde.

En met dat zeggen, schijnt Paulus zelf op eenmaal pijnlijk lijdelloos te worden. Daar wordt een ouds grijsaard, daar wordt een jonge maagd, omdat ze in Jesus gelooven, door gerechtsdienaren aangegrepen, en tenzij ze Jesus verloochenen willen, met den dood op den brandstapel bedreigd. En zie, ze zwoelen niet. Hun geloof houdt stand. Ze geven hun lichaam over om verbrand te worden. En hun broeders in Christus die het aanzien sidderen van verschrikking, en bewonderen tegelijk hun martelaarsmoed.